

بررسی برخی از خصوصیات دموگرافیک

جامعه روستائی کشور در سال ۱۳۵۰

دکتر حسین آسایش

فصل اول = جمعیت

۱- جمعیت کل و میزان رشد سالانه آن

بر اساس نتایج سرشماری عمومی سال ۱۳۳۵ جمعیت کل روستانشین کشور ۱۴۱،۰۰۱،۱۳ نفر و آمارگیری نمونه‌ای سال ۱۳۴۲ در حدود ۱۴۱،۹۷۹،۶۳۳ نفر و سرشماری سال ۱۳۴۵ تعداد* ۱۵،۳۰۳،۳۰۰ نفر گزارش شده است. بدین ترتیب در فاصله دو سرشماری عمومی کشور یعنی در ده سال، با رشد متوسط سالانه $\frac{1}{7}$ درصد در حدود $27,029,959$ نفر یا نزدیک به ۲۸ درصد بر جمعیت روستائی کشور افزوده شده است. جمعیت روستائی کشور بر طبق آمارگیری نمونه‌ای سال ۱۳۵۰ مرکز آمار ایران به $16,484,100$ نفر رسیده است. مقایسه این رقم با رقم مشابه در سال ۱۳۴۵ نشان میدهد که در فاصله ۵ سال اخیر تعداد $2,097,075$ نفر یا $\frac{7}{9}$ درصد بر جمعیت روستائی کشور افزوده شده است. بدین ترتیب

---

* در این بررسی فقط خانوارهای معمولی ساکن در مناطق روستائی مورد نظر بوده و خانوارهای دسته جمعی و جمعیت‌های متحرک و عشایری بحساب نیامده است.

بررسی برخی از خصوصیات دموگرافیک جامعه روستائی کشور ۵۳۷

جدول شماره ۱

تغییرات جمعیت روستائی استانها و فرمانداریها بین درسالهای ۱۳۴۵ و ۱۳۵۰

تقسیمات کشوری	۱۳۴۵	۱۳۵۰	افزایش تعداد	رشد در سال
کل کشور	۱۵۲۷۵۰۲۵	۱۶۴۷۸۴۱۰۰	۱۲۰۹۷۵	۷/۶۲
استان مرکزی	۱۴۶۷۸۹۰	۱۵۲۰۸۰۰	۵۲۱۱۰	۳/۶
" گیلان	۱۸۷۲۷۵	۱۱۱۱۰۰۰	۱۲۲۷۲۵	۱۷/۵۲
" مازندران	۱۴۰۰۰۵۹	۱۵۸۵۱۰۰	۱۸۵۰۴۱	۱۳/۲۲
" آذربایجان شرقی	۱۸۳۹۹۳۹	۱۹۸۶۱۰۰	۱۴۶۶۱	۷/۶۴
" آذربایجان غربی	۸۰۶۵۳۶	۹۱۴۰۰۰	۱۰۷۴۶۴	۱۲/۹
" کرمانشاهان	۴۱۷۸۵۴	۵۸۷۱۰۰	۱۶۹۲۴۶	۱۷/۶۳
" خوزستان	۶۹۴۴۸۹	۷۷۴۹۰۰	۸۰۴۱۱	۱۱/۵۸
" فارس	۸۵۸۵۶۴	۶۱۵۲۰۰	۲۴۳۳۶	۶/۶
" کرمان	۵۶۵۰۸۲	۶۰۰۹۰۰	۳۵۸۱۸	۶/۲۴
" خراسان	۱۷۷۰۳۹۷	۱۷۷۵۳۰۰	۴۹۰۳	۰/۲۸
" اصفهان	۶۷۰۲۴۵	۷۶۰۱۰۰	۸۹۸۵۵	۱۳/۴۱
" سیستان و بلوچستان	۳۸۲۶۵۵	۳۵۳۶۰۰	۲۹۰۵۵	-۷/۵۹
" کردستان	۵۱۷۱۲۲	۵۵۹۸۰۰	۴۲۶۷۸	۸/۲۵
" همدان	۶۵۹۰۵۵	۶۹۳۰۰۰	۳۳۱۴۵	۵/۱۵
فرمانداریهای چهارمحال بختیاری	۲۱۰۸۱۶	۲۴۷۷۰۰	۳۶۸۰۴	۱۷/۴۵
" لوزستان	۵۲۰۵۲۰	۵۹۱۵۰۰	۷۰۹۸۰	۱۳/۶۴
" کهگیلویه	۱۴۵۸۶۰	۱۵۶۴۰۰	۱۰۵۴۰	۷/۲۳
استان ساحلی	۴۶۰۷۰۸	۵۱۵۲۰۰	۲۴۳۹۲	۴/۴۹
فرمانداریهای زنجان	۳۷۸۷۴۷	۴۰۶۱۰۰	۲۷۳۵۳	۷/۲۲
" سمنان	۱۲۳۶۰۴	۱۲۷۲۰۰	۳۵۹۶	۲/۹۱
" یزد	۱۵۶۶۱۶	۱۵۶۶۰۰	۲۹۸۴	۱/۹۱
" ایلام	۱۲۷۹۱۲	۱۴۳۵۰۰	۱۵۵۸۸	۱۲/۱۹

ماخذ - گزارش نتایج آمارگیری جمعیت روستائی سال ۱۳۵۰ - مرکز آمار ایران

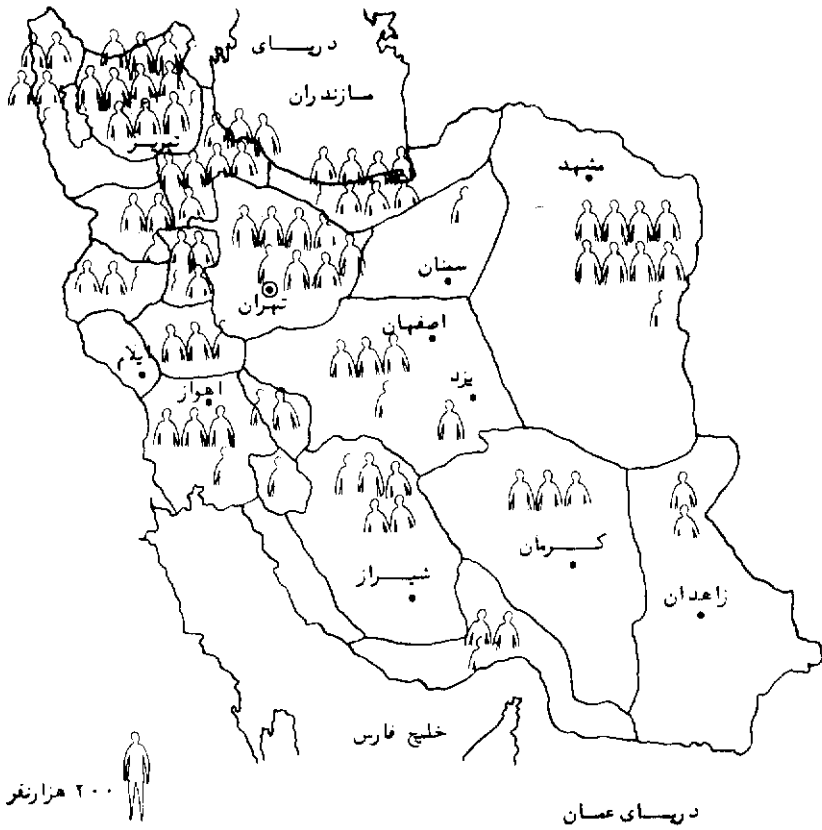
رشد متوسط سالانه در ۵ سال اخیر در حدود $۱/۵$ درصد بوده است که این رقم نسبت برقم مشابه در فاصله دو سرشماری گذشته در سالهای ۱۳۳۵ و ۱۳۴۵ در حدود $۲/۷$ درصد کاهش نشان میدهد. میتوان گفت این وضع بازگوکننده افزایش مهاجرت روستائیان بشهرها در سالهای اخیر میباشد. جدول شماره ۱ توزیع جغرافیائی تغییرات جمعیت روستائی کشور را بتفکیک استان یا فرمانداریکلی که فقط شامل خانوارهای معمولی میباشد در فاصله سالهای ۱۳۴۵ و ۱۳۵۰ نشان میدهد. بطوریکه از مطالعه ارقام جدول مذکور استنتاج میشود، افزایش روستائیان در استانهای مختلف کشور متفاوت بوده، در بعضی استانها از جمله استان کرمانشاهان افزایش خیلی زیاد و نزدیک به ۱۸ درصد در ۵ سال اخیر و یا $۳/۵$ درصد بطور سالانه و در بعضی استانهای دیگر این افزایش ناچیز میباشد. از آنجمله است استان خراسان که در ۵ سال اخیر فقط ۴۹۰۳ نفر یا کلاً $۰/۲۸$ درصد بر جمعیت کل روستائی این استان افزوده شده است. بدین ترتیب معلوم میشود که در خراسان مهاجرت روستائی یا عبارت دیگر شهرگرایی خیلی شدیدتر از سایر استانهای کشور میباشد.

در استان سیستان و بلوچستان نه تنها بر تعداد روستائیان افزوده نشده، بلکه در حدود ۲۹۰۰۵۵ نفر یا $۷/۵$ درصد نسبت بسال ۱۳۴۵ کاهش نشان میدهد.

۴- ترکیب جنسی جمعیت روستائی کشور

طبق سرشماری عمومی سال ۱۳۳۵ از مجموع جمعیت روستائی کشور ۶۰۵۷۴۰۷۹ نفر مرد و ۶۰۴۲۶۰۳۴۶ نفر زن بوده است. عبارت

توزیع برآوردی جمعیت روستائی استانها و فرمانداریهای یک در سال ۱۳۰۰

دیگر با توجه باینکه تعداد مردان روستائی کشور ۱۴۸۱۴۴۶ نفر بیش از زنان بوده‌اند در مقابل هر ۱۰۰ نفر زن ۱۰۳ نفر مرد وجود داشته است. در سال ۱۳۴۵ از ۱۵،۳۰۳،۳۰۰ نفر جمعیت روستائی ۷،۸۸۰،۹۰۰ نفر مرد و ۷،۴۲۲،۴۰۰ نفر زن بوده‌اند. بدین ترتیب در سال مذکور در مقابل هر ۱۰۰ نفر زن ۱۰۶/۱ نفر مرد قرار داشته است.

بنابر ارقام آخرین آمارگیری نمونه‌ای مناطق روستائی کشور در سال ۱۳۵۰ جمعیت روستائی کشور به ۱۶،۴۸۴،۱۰۰ نفر رسیده است که از این عده تعداد ۸،۴۴۸،۶۰۰ نفر مرد و ۸،۰۳۵،۵۰۰ نفر زن بوده است. باین ترتیب نسبت جنسی برای مناطق روستائی معادل ۱۰۵/۱ میباشد. این ارقام نشان دهنده این وضع است که در فاصله دو سرشماری سال ۱۳۳۵ و سال ۱۳۴۵ نسبت مردان بزنان افزایش یافته ولی در ۵ سال اخیر این نسبت رو بکاهش است. بنا بر نظر عده‌ای از جمعیت شناسان، فزونی مردان بر زنان در ترکیب جنسی جمعیت یکی از خصوصیات و مشخصات نواحی در حال توسعه میباشد و حدس زده میشود که یکی از علل مهم این فزونی بویژه در نقاط روستائی توجه بیشتر افراد این کشورها باولاد ذکور میباشد. البته در کشورهای صنعتی و پیشرفته وضع غیر از اینست. بدین معنی که تعداد مردان معمولاً از زنان کمتر است. در انگلستان در برابر یکصد نفر مرد ۱۰۹ نفر زن قرار دارد و در شهرها در برابر یکصد نفر مرد، ۱۱۲ نفر زن وجود داشته است. این نسبت‌ها با مختصر اختلاف در کشورهای اروپائی و آمریکا صدق میکند. جدول شماره ۲ توزیع جمعیت روستائی کشور را به تفکیک جنس در سالهای مختلف نشان میدهد.

جدول شماره ۲ - توزیع جمعیت روستائی کشور به تفکیک جنس در سالهای مختلف

سال	جمعیت کل روستائی	مرد		زن	
		تعداد	درصد	تعداد	درصد
۱۳۳۵	۱۳۰۰۱۱۴۱	۶۵۷۴۷۹۵	۵۰/۶	۶۴۲۶۳۴۶	۴۹/۴
۱۳۴۲	۱۴۷۱۵۹۶۰	۷۳۸۷۷۶۲	۵۰/۲	۷۳۲۸۱۹۸	۴۹/۸
۱۳۴۵	۱۵۳۰۳۳*	۷۸۸۰۹۰۰	۵۱/۵	۷۴۲۲۴۰۰	۴۸/۵
۱۳۵۰	۱۶۴۸۴۱۰*	۸۴۴۸۶۰۰	۵۱/۲۵	۸۰۳۵۵۰۰	۴۸/۷۵

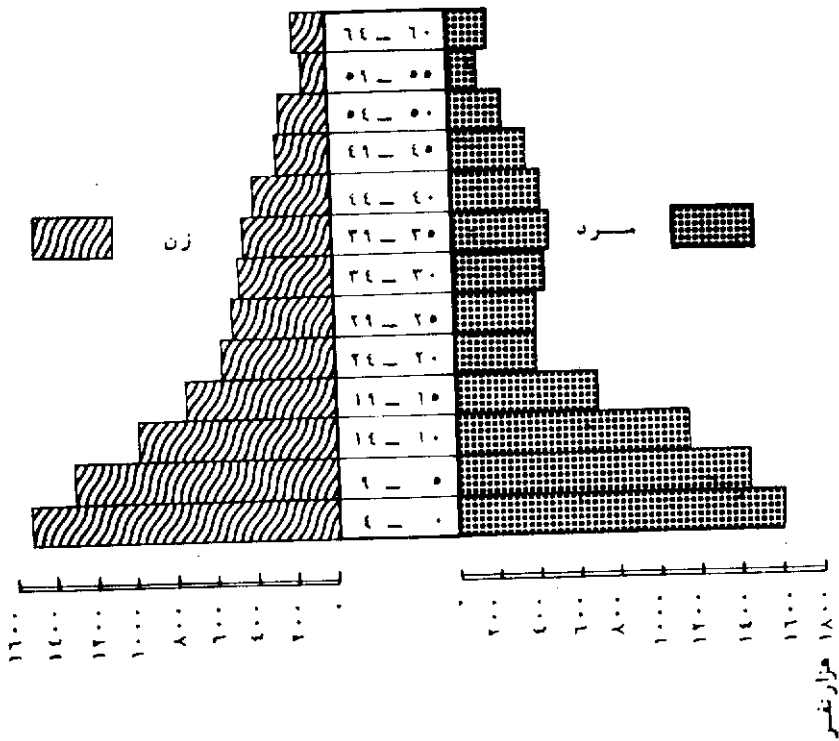
* جمعیت ثابت

درست است که در یک حالت کلی تعداد مردان از زنان بیشتر است. ولی تفاوت و اختلاف قابل ملاحظه بین استانهای مختلف کشور از این لحاظ بچشم میخورد. بموجب گزارش مرکز آمار ایران در سال ۱۳۵۰ فقط در دو فرمانداری یکل یزد و سمنان تعداد زنان بیشتر از مردان بوده و در بقیه استانها و فرمانداریهای کل تعداد مردان بیشتر از زنان است. بیشترین نسبت جنسی در سال ۱۳۵۰ با ۱۱۵ مربوط باستان کردستان میباشد و بعد از آن به ترتیب فرمانداری یکل ایلام با ۱۱۲/۶ و فرمانداری یکل زنجان با ۱۱۱/۵ در ردیف دوم و سوم قرار گرفته است و در استان کرمانشاهان و استان ساحلی تقریباً تعداد مردان و زنان برابر بوده است.

۳- ترکیب سنی جمعیت روستائی کشور

از نظر تجزیه و تحلیل دموگرافیک، آگاهی از ترکیب سنی جمعیت، بویژه برای طرح برنامههای اقتصادی و اجتماعی دراز مدت

هرم سنی جمعیت روستای کنور در سال ۱۳۵۰

اهمیت فراوان دارد و تنها بررسی و نشان دادن افزایش جمعیت يك ناحیه در يك حالت کلی کافی نیست بلکه لازم است برای حصول به نتیجه دقیق تر به هرم سنی جمعیت ها بیشتر دقت شود . چون بسیاری کشورهاییکه رقم کل جمعیت آنها باهم شبیه و یکسانند، ولی از لحاظ خصوصیات جمعیتی بویژه از لحاظ ساختمان سنی که تأثیر زیادی در آینده جمعیت دارد اختلاف زیاد باهم دارند .

برای بررسی و شناسائی ساختمان سنی جمعیت ، اکثر علمای دموگرافی جمعیت هر ناحیه را به ۴ گروه بزرگ به ترتیب زیر تقسیم میکنند:

- ۱- تا بیست سال گروه جوانان .
- ۲- ۲۰ تا ۴۰ سال - گروه میانه سال نزدیک به جوانان .
- ۳- ۴۰ تا ۶۰ سال - گروه میانه سال نزدیک به پیران .
- ۴- از ۶۰ سال بیالا گروه پیران .

برای بررسی و شناخت ساختمان سنی جمعیت روستائی کشور و تغییرات آن در سرشماری ۱۳۴۵ و آمارگیری سال ۱۳۵۰ جدول شماره ۳ تنظیم گردیده است . بر اساس آمار و ارقام جدول مذکور در فاصله پنج

جدول شماره ۳ - تغییرات درصد توزیع سنی جمعیت روستائی

سال	جمع	توزیع نسبی جمعیت		
		۱۹-۰	۲۰-۳۹	۴۰ تا ۵۹
۱۳۴۵	۱۰۰/-	۵۵/۲	۲۴/۶	۱۳/۲
۱۳۵۰	۱۰۰/-	۵۷/۴	۲۲/۷	۱۳/۸

سال اخیر نسبت گروههای سنی کمتر از ۲۰ سال از $۵۵/۲$ درصد در سال ۱۳۴۵ به $۵۷/۴$ درصد در سال ۱۳۵۰ افزایش یافته است. این افزایش جوانتر شدن جمعیت روستائی کشور را بوضع روشنی نمایان میسازد و بازگو میکند که در فاصله ۵ سال بر نسبت جوانان روستائی کشور که کمتر از ۲۰ سال دارند در حدود $۲/۲$ درصد افزوده شده است. این جوانی جمعیت وقتی نمایان تر میشود که نسبت های موجود در گروههای سنی بزرگ، جامعه روستائی کشور با معیارها و نرخهای موجود در این زمینه که بوسیله کارشناسان علم جمعیت در جهان تعیین شده است سنجیده شود (جدول شماره ۴).

جدول شماره ۴- مقایسه گروههای سنی بزرگ ایران و جهان

درصد	درصد افراد کمتر از ۲۰ سال بکل جمعیت	درصد افراد کمتر از ۴۰ سال بکل جمعیت	درصد افراد ۶۰ سال ببالا بکل جمعیت	نسبت افراد ۶۰ سال ببالا بر افراد کمتر از ۲۰ سال
حدود نرخهای متداول	۳۳ و بیشتر	۶۵ و بیشتر	حد اکثر ۱۲	حد اکثر $۰/۴$
جمعیت روستائی ایران (۱۳۵۰)	$۵۷/۴$	$۸۰/۱$	$۶/۱$	$۰/۱$

ضمن ارزشیابی بوسیله معیارها و سنجش های متداول دموگرافی از ارقام بالا چنین نتیجه گرفته میشود که جمعیت روستائی ایران با هر ضابطه ای سنجیده شود جزو گروه کشورهای جوان منظور میگردد. زیرا نسبت جمعیت کمتر از ۲۰ سال بکل جمعیت روستائی رقم $۵۷/۴$ درصد را نشان میدهد. یعنی در حقیقت بیشتر از نصف کل جمعیت روستائی کشور کمتر از ۲۰ سال دارند. آنچه مسلم است اگر چاره ای اندیشیده نشود این

نسبت قابل توجه در آینده نزدیک، کشور را بامشکلات اجتماعی و اقتصادی فراوانی روبرو خواهد ساخت. چون موضوع « جوانی یا پیری جمعیت » تنها با تفاوت ارقام پایان نمی پذیرد بلکه از نظر نیروی انسانی این دو پدیده دارای اثرات فراوانی در حال و آینده میباشد. در جمعیت های جوان افرادفعال و ظایف سنگین تری را برعهده دارند که قبل از همه تأمین معاش و تعلیم و تربیت و شرایط زیست برای خود، برای نوجوانان و سالخوردگان، افراد خانواده و سپس کمک و یاری بتوسعه سریع اقتصاد ملی است. بعبارت دیگر بار تکفل یا معیشت یا باصطلاح جمعیت سربار در جامعه جوان بسیار سنگین و رو بافزایش است.

لازم است یادآوری شود که درصد یا نسبت « جوانی جمعیت » در روستاها بیشتر از شهرهاست و این وضع بعلت بالا بودن میزان باروری بعلت اعتقادات و روحیات خاص روستائی و بی اطلاعی، یا بی اعتنائی زنان روستائی در موردکنترل موالید میباشد، که با بهتر شدن وضع بهداشت در روستاها و توسعه امکانات بهداشتی، مرگ و میر کودکان بحداقل رسیده ولی میزان موالید در حد خود باقی مانده است. برای آشنائی بیشتر با ساختمان جمعیت روستائی کشور و تغییرات آن بر مبنای نتایج سرشماری ۱۳۴۵ و آمارگیری سال ۱۳۵۰ در گروه های سنی کوچکتر جدول شماره ۵ تنظیم شده است.

۴- وضع زناشوئی در روستاها

بر اساس سرشماری سال ۱۳۳۵ در حدود ۷۰/۹، درصد از مردان ۷۳/۳ درصد از زنان ۱۵ ساله و بالاتر دارای همسر بودند. در سال ۱۳۴۵

جدول شماره ۵ - توزیع جمعیت مناطق روستائی برحسب گروههای سنی در کل کشور

تفاوت درصد	۱۳۵۰		۱۳۴۵		گروههای سنی
	درصد کل	مرد وزن	درصد کل	مرد وزن	
-	۱۰۰	۱۶۴۸۴۱۰۰	۱۰۰	۱۵۳۰۳۳۰۰	جمع
+ / ۲۱	۱۹	۳۱۳۲۰۰۰	۱۸ / ۷۹	۳۸۷۵۸۰۰	۴-ساله
- / ۹۶	۱۶ / ۷۶	۲۷۶۲۲۰۰	۱۷ / ۷۲	۲۶۵۰۶۰۰	۵-۹ ساله
+ / ۴۴	۱۲ / ۶۳	۲۱۳۱۳۰۰	۱۱ / ۴۶	۱۷۵۸۷۰۰	۱۰-۱۴ ساله
+ / ۱۱۵	۸ / ۷۶	۱۴۴۸۵۰۰	۷ / ۶۴	۱۱۶۹۶۰۰	۱۵-۱۹ ساله
+ / ۰۹	۵ / ۹۲	۹۷۶۰۰۰	۵ / ۸۳	۸۹۱۶۰۰	۲۰-۲۴ ساله
- / ۸۷	۵ / ۵۷	۹۱۷۹۰۰	۶ / ۴۴	۹۸۵۷۰۰	۲۵-۲۹ ساله
- / ۱۱۵	۵ / ۵۹	۶۲۱۸۰۰	۶ / ۷۴	۱۰۳۱۳۰۰	۳۰-۳۴ ساله
-	۵ / ۶۶	۹۳۲۸۰۰	۵ / ۶۶	۸۶۵۷۰۰	۳۵-۳۹ ساله
- / ۵۴	۴ / ۶۹	۸۲۲۲۰۰	۵ / ۵۳	۸۴۶۳۰۰	۴۰-۴۴ ساله
+ / ۷۲	۴	۶۵۱۴۰۰	۳ / ۲۸	۵۰۱۹۰۰	۴۵-۴۹ ساله
+ / ۲۶	۳ / ۱۳	۵۱۵۸۰۰	۲ / ۸۷	۴۳۹۱۰۰	۵۰-۵۴ ساله
+ / ۰۵	۱ / ۷۱	۲۸۱۱۰۰	۱ / ۶۶	۲۵۳۷۰۰	۵۵-۵۹ ساله
- / ۴۱	۲ / ۲۶	۳۷۶۹۰۰	۲ / ۷	۴۱۲۶۰۰	۶۰-۶۴ ساله
- / ۲۷	۳ / ۶۸	۶۰۶۲۰۰	۴ / ۰۵	۶۱۱۳۰۰	۶۵ ساله و بالاتر

نسبت مردان همسر دار به ۵۹/۷ درصد و زنان به ۶۴/ درصد کاهش یافته است. این کاهش قابل توجه (۲/ ۱۱ درصد در مردان و ۳/ ۹ درصد در زنان) در فاصله ۱۰ سال بوضوح کم شدن سریع عمومیت ازدواج را در بین روستائیان کشور بازگو میکند. بطوریکه ارقام جدول شماره ۶ نشان میدهد، این کاهش همچنان ادامه دارد. بدین ترتیب که بر طبق آمارگیری سال ۱۳۵۰ مناطق روستائی کشور در سال مذکور درصد مردان همسر دار به ۵۸/۴ درصد و زنان همسر دار به ۶۲/۸ درصد کاهش یافته است.

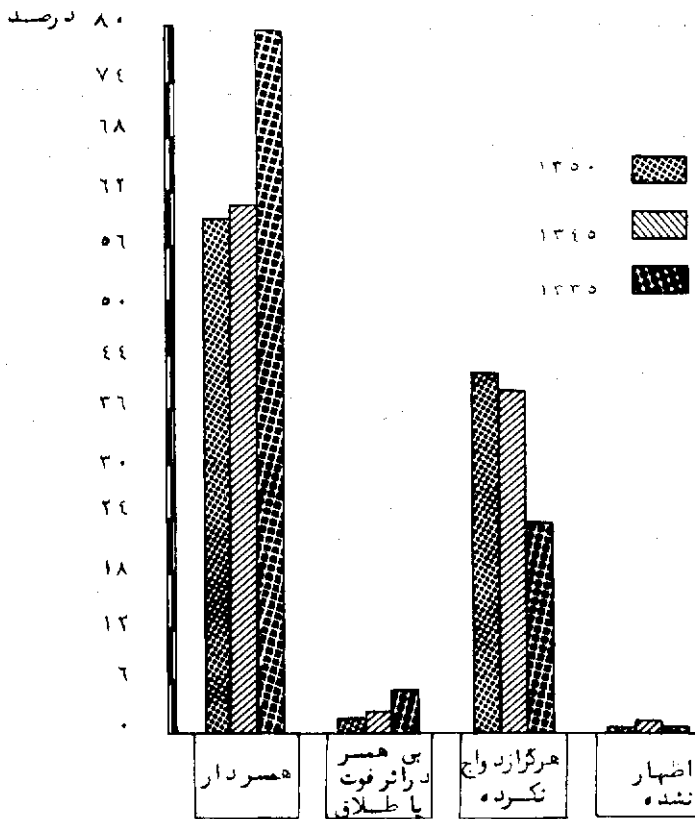
جدول شماره ۶ - تغییرات وضع زناشویی
در سالهای ۱۳۳۵ و ۱۳۴۵ و ۱۳۵۰

جنس	سال	جمع جمعیت سال و بالاتر	همسر دار	بی همسر در اشرفوت یا طلاق	هرگز ازدواج نکرده	اظهار نشده
مرد	۱۳۳۵	۱۰۰/-	۷۰/۶	۵/۱	۲۳/۸	۰/۱
	۱۳۴۵	۱۰۰/-	۵۶/۷	۲/۵	۳۷/۴	۰/۴
	۱۳۵۰	۱۰۰/-	۵۸/۴	۲/۱	۳۹/۴	۰/۱
زن	۱۳۳۵	۱۰۰/-	۷۳/۳	۱۴/۶	۱۲/	۰/۵
	۱۳۴۵	۱۰۰/-	۶۴/	۱۱/۰	۲۴/۶	۰/۴
	۱۳۴۰	۱۰۰/-	۶۲/۸	۸/۷	۲۸/۱	۰/۴

البته این کاهش بیشتر شامل گروه سنی جوانان میشود و برای آشنائی بیشتر با توسعه این پدیده جدید در بین گروه‌های سنی مختلف، جدول شماره ۷ تنظیم شده است.

بطوریکه از بررسی ارقام جدول مذکور استنتاج میشود: میزان ازدواج نکرده‌ها در گروه‌های سنی جوان چه در گروه مردان و چه در زنان

نمودار تغییرات وضع زناشویی در سالهای ۱۳۳۵ و ۱۳۴۵ و ۱۳۵۰

افزایش یافته است. در گروه سنی ۲۰ تا ۲۴ ساله در سال ۱۳۴۵ در حدود ۱۲/۵ درصد ازدواج نکرده بود که این نسبت در سال ۱۳۵۰ به ۲۲/۵ درصد رسیده است، افزایشی نزدیک به دو برابر. در گروه زنان این نسبت از ۴/۵ درصد به ۱۱/۴ درصد تغییر یافته است، افزایش بیش از دو برابر. در گروههای سنی ۲۵ تا ۳۴ ساله نیز تعداد ازدواج نکردهها رو با افزایش است. بطور کلی میتوان گفت یکی از خصوصیات عمده ازدواج در ایران زودرسی ازدواج است، بدین ترتیب که دختران، بخصوص دختران روستائی زودتر ازدواج میکنند و بخانه شوهر میروند. بر حسب قانون مدنی ایران حداقل سن ازدواج برای مردان ۱۸ سال و زنان ۱۵ سال تعیین شده است. ولی معمولاً ازدواج بخصوص در بین زنان در روستاها در سنین پایینتر صورت میگیرد و همینکه دختر به سن ۱۳ سالگی رسید او را شوهر میدهند. در مورد مردان سن ازدواج از ۱۷ یا ۱۸ سال ببعد شروع میشود. بر اساس مطالعاتیکه در روستاهای تابعه شرکت سهامی دیزج در آذربایجان شرقی در همین زمینه بعمل آمده* است ۶۶ درصد از جواب دهندگان که رؤسای خانواده بودند، نظر داده اند که سن مناسب برای ازدواج پسران بین ۱۵ تا ۲۰ سال میباشد و ۲۳ درصد سن مناسب برای ازدواج مردان را ۲۰ تا ۲۵ ساله دانسته اند و در این میان فقط ۱۱ درصد گفته اند که سن مناسب برای ازدواج مردان از ۲۵ سال بیابا میباشد.

در مورد زنان وضع جالبتر است. بدین صورت که ۱۰ درصد از جواب دهندگان سن مناسب برای دختران را به ۱۰ سال و ۵۱ درصد بین

* مقدمه بر تحقیق جامعه شناسی روستائی محدوده شرکت سهامی زراعی دیزج - دکتر حسین آسایش.

۱۰ تا ۱۵ سال میدانند و بقیه مناسب‌ترین سن ازدواج برای دختران را بین ۱۵ تا ۲۰ سال ذکر کرده‌اند. همه این ارقام و آمار و نسبت‌ها، زودرسی ازدواج را نشان داده و بازگو میکنند که با توجه به رعایت سنت‌ها و رسوم عقاید و خلیات و تعصبات مذهبی، هنوز هم ازدواج در سن پایین‌تر در مناطق روستائی ماطر فداران قابل توجه دارد.

جدول شماره ۷ - وضع ازدواج در افراد ۱۵ سال بی‌الا در سالهای مختلف (ازدواج تکرده‌ها)

زنان		مردان		گروه سنی
۱۳۵۰	۱۳۴۵	۱۳۵۰	۱۳۴۵	
۸۲/۴	۶۲/۸	۶۶/۶	۷۷/۶	۱۵-۱۹
۱۱/۴	۴/۵	۲۲/۵	۱۲/۵	۲۰-۲۴
۳/۴	۱/۸	۸/۶	۸/۱	۲۵-۳۴
۱/۰۴	۰/۵	۱/۵	۱/۳	۳۵-۴۴
۰/۴	۰/۲	۰/۳	۰/۳	۴۵-۵۴
۰/۶	۰/۱	۰/۱	۰/۱	۵۵-۶۴
۰/۴	۰/۱	۰/۱	۰/۱	۶۵ ساله‌بی‌الا
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	جمع

فصل دوم = آموزش

۱- وضع سواد جمعیت روستائی کشور

بر اساس ارقام بدست آمده از سرشماری عمومی کشور در سال ۱۳۴۵ از کل ۱۱'۲۴۰'۴۰۰ نفر جمعیت ۷ ساله و بالاتر در نقاط روستائی کشور، در حدود ۱/۱۵ درصد آن باسواد و ۱/۸۲ درصد بقیه بیسواد بوده اند (افرادی که فقط میتوانند بخوانند در این گزارش باسواد محسوب شده است). در جامعه مردان از ۵'۷۶۶'۹۹۵ نفر جمعیت ۷ساله بیالای ۴/۲۵ درصد آن باسواد بوده اند. در جامعه زنان این نسبت خیلی ناچیز و فقط ۳/۴ درصد بوده است. بموجب ارقام نتایج آمارگیری نمونه جمعیت مناطق روستائی کشور در سال ۱۳۵۰ از تعداد ۱۲'۱۶۵'۴۰۰ نفر جمعیت ۷ ساله و بالاتر تعداد ۲'۵۶۴'۰۰۰ نفر یا معادل ۱/۲۱ درصد آنان باسواد بوده اند و این نسبت در مردان خیلی بیشتر در حدود ۱/۲۳ درصد و برای زنان کمتر، در حدود ۵/۸ درصد میباشد. جدول شماره ۸ تغییرات میزان باسواد را بتفکیک جنس در سالهای ۱۳۴۵ و ۱۳۵۰ در مناطق روستائی کشور بتفکیک جنس نشان میدهند.

با توجه بارقام جدول شماره ۸ اگرچه افزایش تعداد باسوادان در روستاهای کشور در بین سالهای ۱۳۴۵ و ۱۳۵۰ بسیار قابل توجه بوده و در فاصله ۵سال در حدود ۱'۶۶۹'۷۹۴ نفر بر تعداد باسوادان مناطق روستائی

جدول شماره ۸ - تغییرات میزان باسواد جمعیت ۷ ساله و بالاتر روستائی در سالهای ۱۳۴۵ و ۱۳۵۰

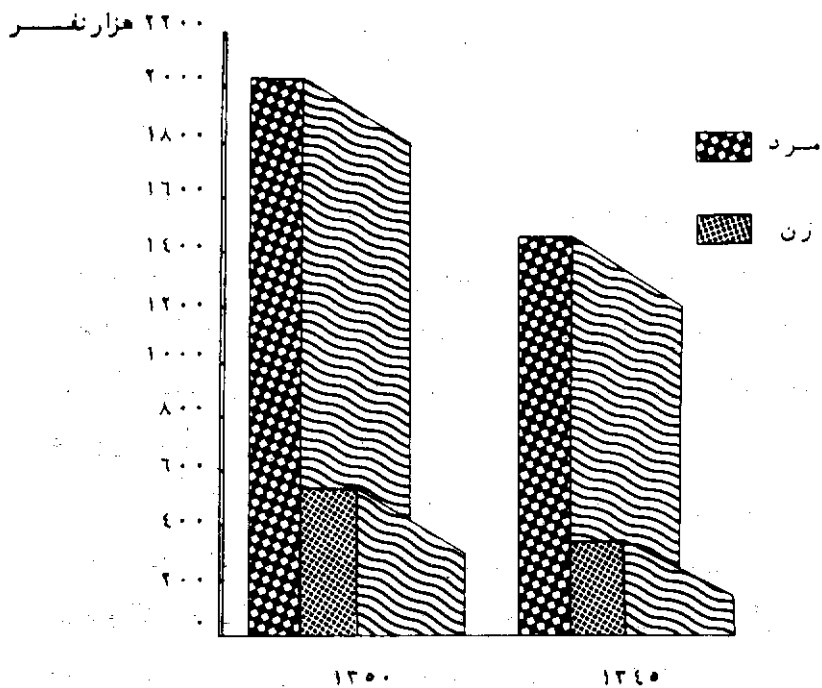
سال	مرد و زن		مرد		زن	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
۱۳۵۰	۲۵۶۴۰۰۰	۲۴/۱	۲۰۰۵۶۸۰۰۰	۲۳/۱	۵۰۷۲۰۰۰	۸/۵
۱۳۴۵	۱۶۶۹۷۹۴	۱۵/۱	۱۴۶۳۲۷۹	۲۵/۴	۲۳۶۵۱۵	۴/۳
تفاوت	۱۶۶۹۷۹۴	۶	۵۹۳۵۲۱	۷/۷	۲۷۰۶۸۵	۴/۲

افزوده شده است و این نشانه موفقیت سازمانهای آموزشی کشور در بالا بردن تعداد باسوادان میباشد. ولی این افزایش نسبت به رشد جمعیت و بهبود وضع کشاورزان و فزونی تعداد کودکان لازم التعليم کافی نبوده بلکه تلاش بیشتری لازم است تا بیسوادی در مناطق روستائی کشور در حداقل زمان ریشه کن گردد.

طرح مترقی سپاه دانش که بموجب آن مقرر گردید از نیروی خلاقه جوانان دیپلمه کشور برای ریشه کن کردن جهل و بیسوادی و تعليم و تربیت در روستا زادگان استفاده شود، نقش بزرگی در توسعه تعليمات ابتدائی و مبارزه با بیسوادی در روستاهای کشور داشته است. بطوریکه جدول شماره ۹ نشان میدهد در سال تحصيلی ۵۱ - ۱۳۵۰ تعداد ۲۰۰۸۸ نفر سپاهی دانش در ۱۲۱۴۵۵ دبستان سپاهی و در ۱۶۷۰۵ کلاس مشغول تعليم ۴۸۲۹۳۲ نفر از روستا زادگان کشور بوده اند. که این ارقام نسبت به سال تحصيلی ۴۸ - ۱۳۴۷ به ترتيب ۱۵۴ و ۷۹ و ۷۹ درصد افزایش نشان میدهد.

نمودار تغییرات میزان باسوادی جمعیت ۷ ساله و بالاتر روستائیان

در سالهای ۱۳۴۵ - ۱۳۵۰

جدول شماره ۹۹: تعداد سپاهیان دانش و دانش آموزان و دبستانهای سپاه دانش در سالهای مختلف

سال تحصیلی	۱۳۴۶-۴۷	۱۳۴۷-۴۸	۱۳۴۸-۴۹	۱۳۴۹-۵۰	۱۳۵۰-۵۱	۱۳۵۱-۵۲
سپاهیان دانش	۷۹۰۱	۸۸۷۳	۱۱۱۴۲	۱۶۰۹۹	۱۶۳۰۲	۲۰۰۸۸
دبستانها	۶۹۴۸	۷۵۴۱	۸۱۴۷	۱۰۵۵۶	۱۰۶۷۶	۱۲۴۵۵
دانش آموزان	۲۶۹۴۳۷	۲۹۲۱۷۰	۳۲۱۲۳۹	۴۱۲۷۹۲	۴۱۷۲۳۹	۴۸۲۹۳۲

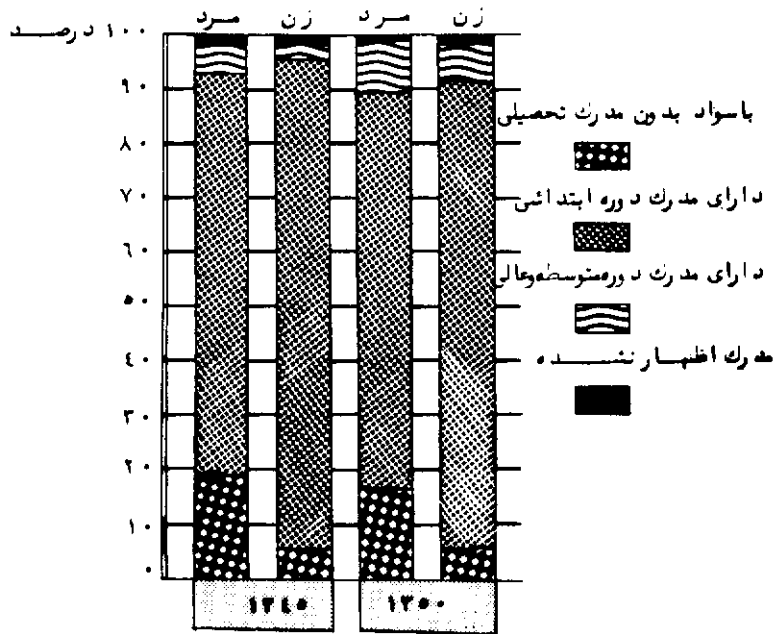
۲- وضع تحصیلات رسمی جمعیت باسواد

برای بررسی وضع تحصیلات رسمی در جامعه روستائی کشور و آگاهی از تغییراتی که در سالهای اخیر در این زمینه بعمل آمده است جدول شماره ۱۰ بر اساس ارقام و اطلاعات بدست آمده از سرشماری ۱۳۴۵ و آمارگیری نمونه ای مناطق روستائی ۱۳۵۰ تنظیم گردیده است. با توجه بارقام مندرج در این جدول بخوبی روشن میشود که:

اولاً اکثریت دارندگان مدرک تحصیلی در هر دو سال آمارگیری مربوط بدوره ابتدائی میباشد. بدین ترتیب که از کل جمعیت باسواد ۷ ساله و بالاتر در سالهای ۱۳۴۵ و ۱۳۵۰ نزدیک به ۸۴ درصد مردان و در زنان به ترتیب ۸۹ درصد و ۸۷ درصد مربوط بدارندگان مدرک تحصیلی دوره ابتدائی بوده است.

ثانیاً افزایش دارندگان مدرک تحصیلی دوره متوسطه و عالی در این دوره قابل توجه و چشم گیر بوده است. بصورتی که تعداد دارندگان مدارک تحصیلی دوره متوسطه و عالی در بین مردان از ۹۵۹۰۶ نفر یا ۶/۶ درصد در سال ۱۳۴۵ به ۱۹۰۱۸۰۰ یا ۹/۳ درصد افزایش یافته است.

نمودار تمهیرات جمعیت باسواد در سالهای مختلف بر حسب آخرین مدرک تحصیلی

جدول شماره ۴: تغییرات جمعیت باسواد در سالهای مختلف بر حسب آخرین مدرک تحصیلی

سال آمار گیری		۱۳۵۰				۱۳۴۵			
		زن		مرد		زن		مرد	
پایه های تحصیلی		تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
جمع جمعیت با سواد ۷ ساله و بالا تر		۵۰۷۲۰۰	۱۰۰	۴۰۵۶۸۰۰	۱۰۰	۲۳۶۵۱۵	۱۰۰	۱۶۹۶۷۹۴	۱۰۰
باسواد بدون مدرک تحصیلی		۲۸۲۰۰	۵/۵	۳۳۳۱۰۰	۱۱/۲	۱۲۲۶۷	۵/۲	۲۷۵۸۱۶	۱۸/۸
دارای مدرک دوره ابتدائی		۴۴۰۷۰۰	۸۶/۹	۱۵۷۶۰۰	۷۳/۸	۲۱۰۲۷۲	۸۸/۶	۸۰۴۸۲	۷۳/۸
دارای مدرک دوره متوسطه و عالی		۳۱۵۰۰	۶/۲	۱۹۰۸۰۰	۹/۲	۱۰۹۸۶	۴/۶	۹۵۶۰۶	۶/۶
مدرک اظهار نشده		۶۸۰۰	۱/۳	۱۴۵۰۰	۰/۷	۲۹۹۰	۱/۲	۱۰۹۹۵	۰/۸

(یعنی از لحاظ تعداد در حدود ۲ برابر و از لحاظ درصد در حدود ۳ درصد). در بین زنان از ۱۰۹۸۶ نفر به ۳۱۵۰۰ یا از ۴/۵ درصد از کل جمعیت باسواد ۷ ساله و بالاتر به ۶/۲ درصد افزایش یافته است و این ارقام توسعه تحصیل در دوره های عالی تر و همچنین بالا رفتن مدارج تحصیلی را در مناطق روستائی نشان میدهد.

۳- وضع سواد در گروه های سنی

بررسی توزیع سواد بر حسب گروه های مختلف سنی و آشنائی با آن برای برنامه ریزی های آموزشی و توسعه و گسترش سواد در بین جامعه و تعیین خط مشی و سیاست آموزشی کشور بسیار ضروری است.

توزیع جمعیت باسواد ۶ ساله و بالاتر بر حسب گروههای مختلف سنی با استفاده از نتایج آمارگیری مناطق روستائی در سال ۱۳۵۰ در جدول شماره ۱۱ نشان داده شده است. بطور کلی در کشورهای در حال توسعه سریع از جمله کشور ایران نسبت باسوادان در مناطق روستائی در گروه سنی کوچکتر (جوانتر) بیشتر از گروههای سنی بزرگتر (پیرتر) است و این وضع توسعه نسبی سواد و یابیشرفت برنامه مبارزه بایسوادی و برنامه گسترش سواد را در مناطق روستائی کشور نشان میدهد.

مطابق جدول مذکور در گروههای سنی ۷ تا ۹ ساله ۳۲ درصد و ۱۰ تا ۱۴ ساله ۴۴ درصد افراد باسواد بوده اند. برعکس این نسبتها در سنین بالاتر بسیار کم و به حد اقل میرسد. بدین ترتیب که در گروه سنی بین ۴۵ تا ۴۹ ساله به ۹ درصد و ۵۰ تا ۵۴ به ۷ درصد و از ۵۵ سال بیلا نسبت باسوادى به ۴ درصد تقلیل مییابد. این وضع در جامعه زنان شدیدتر است.

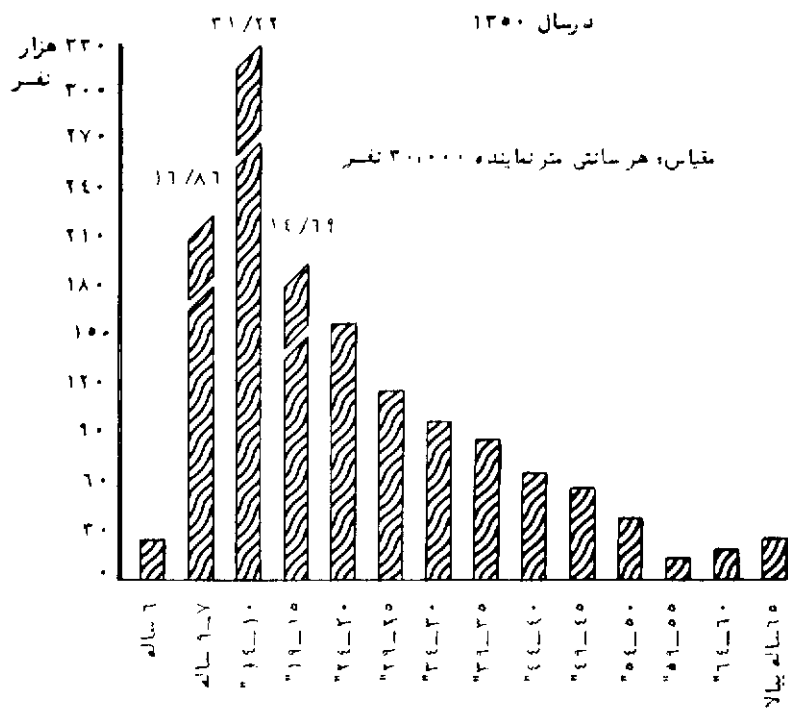
۴- افراد لازم التعلیم و اطفال مدرسه‌رو

افراد لازم التعلیم کودکانی هستند که با توجه بسن آنان اصولاً باید این افراد در مدارس و مؤسسات آموزشی مشغول تحصیل باشند. ولی بنا بعامل گوناگون تمام این عده نمی‌توانند بمدرسه راه یابند و قسمتی از آنان بگروه بیسوادان پیوسته و تعداد آنها را سال به سال افزایش میدهند. طبق محاسباتیکه از طرف کارشناسان یونسکو بعمل آمده است افراد لازم التعلیم یعنی کودکانیکه سن آنان بین ۶ تا ۱۲ است ۱۵ درصد جمعیت را تشکیل میدهند. البته با توجه باینکه در ایران طبق آئین نامه‌های مصوب، بکودکان کند رو اجازه داده شده است تا ۱۷ سالگی که بسال ششم میرسند

جدول شماره ۱۶ - جمعیت ۶ ساله و بالاتر برحسب وضع سواد و گروههای سنی
(مرد وزن)

باسواد		جمعیت	گروههای سنی
درصد	تعداد		
۲۰/۴	۲۵۸۱۴۰۰	۱۲۷۰۲۸۰۰	جمع ۶ ساله به بالا
۴/۷	۲۵۴۰۰	۵۳۷۴۰۰	۶ ساله
۳۲/۱	۵۰۵۸۰۰	۱۵۷۵۵۰۰	۷-۶ ساله
۴۴/۰	۹۳۶۸۰۰	۲۱۳۱۳۰۰	۱۰-۱۰ ساله
۳۰/۴	۴۴۰۹۰۰	۱۴۴۸۵۰۰	۱۵-۱۶ ساله
۱۶/۵	۱۶۰۷۰۰	۹۷۶۰۰۰	۲۰-۲۴ ساله
۱۲/۹	۱۱۸۶۰۰	۹۱۷۹۰۰	۲۵-۲۹ ساله
۱۰/۰	۹۲۵۰۰	۹۲۱۸۰۰	۳۰-۳۴ ساله
۹/۴	۸۷۹۰۰	۹۳۲۸۰۰	۳۵-۳۹ ساله
۸/۲	۶۷۱۰۰	۸۲۲۲۰۰	۴۰-۴۴ ساله
۹/۰	۵۹۵۰۰	۶۵۶۴۰۰	۴۵-۴۹ ساله
۷/۱	۳۶۸۰۰	۵۱۵۸۰۰	۵۰-۵۴ ساله
۴/۳	۱۲۲۰۰	۲۸۱۱۰۰	۵۵-۵۹ ساله
۴/۹	۱۸۴۰۰	۳۷۶۹۰۰	۶۰-۶۴ ساله
۴/۴	۲۶۸۰۰	۶۰۶۲۰۰	۶۵ ساله به بالا

شماره جمعیت ۶ ساله ویالات بر حسب وضع سواد در گروههای سنس

مجاز بادامه تحصیل در دبستان باشند این نسبت به ۱۸ درصد افزایش پیدا میکند* .

حال با توجه بتعاریف بالا افراد لازم‌التعلیم و کودکان مدرسه رو در مناطق روستائی کشور محاسبه میشود :

بر اساس نتایج بدست آمده از آمارگیری نمونه‌ای سال ۱۳۵۰ جمعیت کل مناطق روستائی کشور ۱۶'۴۸۴'۱۰۰ نفر برآورد شده است . با فرض اینکه ۱۸ درصد از این جمعیت لازم‌التعلیم باشند ، لازم است ۲'۹۶۷'۱۳۸ کودک در دبستانها مشغول تحصیل باشند . بنابه آمار وزارت آموزش و پرورش در سال تحصیلی ۵۱-۱۳۵۰ تعداد ۱'۵۳۷'۰۸۳ نوآموز در دبستانهای مناطق روستائی کشور مشغول تحصیل بوده است که از این تعداد ۱'۱۰۹'۸۴۴ نفر (۸۰۸'۹۴۱ پسر و ۳۰۰'۸۹۳ دختر) دانش‌آموزان دبستانهای عادی و ۴۲۷۲۳۹ نفر (۳۵۰'۸۴۹ نفر پسر و ۷۶۳۹۰ نفر دختر) نوآموزان مدارس سپاه دانش بوده‌اند . بدین ترتیب کلاً از ۲'۹۶۷'۱۳۸ نفر افراد لازم‌التعلیم تعداد ۱'۵۳۷'۰۸۳ نفر تحت تعلیم و مدرسه‌رو بوده و بقیه که ۱'۴۳۰'۰۵۵ نفر میباشد هنوز از دسترسی بمدرسه محروم بوده‌اند . عبارت دیگر از کل افراد لازم‌التعلیم ۸/۵۱ درصد به مدرسه راه یافته و تحت تعلیم میباشند . این نسبت به خودی خود قابل توجیه بوده و نشانه توسعه تعلیم و تربیت و افزایش مؤسسات آموزشی و کادر آنها در روستاها میباشد .

* دکتر امیر آشفته - برنامه ریزی فرهنگی و توسعه اقتصادی .